

Dünya Fuarı Olarak “EXPO”yu İzmir’de Düşün(dür)mek

H. Evren ERDİN* - Oya KOKUM**

Üretim ve birikim ilişkilerinin sonucu olarak ortaya çıkan ve üretilen metanın mekansal dağılımını sağlayan pazar, çarşı, sergi, hal gibi oluşumların zaman içerisinde ekonomik ve ticari faaliyetlerin biçim değiştirmesiyle dönüştüğü görülmüştür. İşte fuarlar, bu değişim ve dönüşüm sonucunda ortaya çıkan ekonomik ve mekansal organizasyonlardır. Bölgeler arası ticari hareketlilik, fuarı düzenleyen kentler ve hinterlandlarında ekonomik değişim ve gelişime yol açmış ve bunun sonucu olarak fuarlar kalkınmanın vazgeçilmez bir aracı olarak rol almıştır. (Kokum, 2006)

Tarihsel süreç içerisinde, değişen ekonomik kalkınma, gelişim trendleri ve teknolojiler bağlamında, fuarlar da değişim ve gelişim göstermiş ve çeşitlilik kazanmıştır. Genellikle ticari bir pazar ve iletişim ortamı olarak tanımlanan fuarlar, bu değişim ve gelişim süreci içerisinde, farklı amaçlara da hizmet eden tür ve oluşumlara (genel, ihtisas (ticaret), ikinci derece ticaret, tüketici, tek ülke, sanal, uluslararası fuarlar ve EXPO’lar gibi) dönüşmüştür.

Bunun en çarpıcı örneği olan EXPO’lar; dünyadaki gelişmeleri, dönemin sosyal ve ekonomik durumunu, toplumsal yönelimlerini, akımlarını ve modalarını yansıtan, farklı alanlardaki temalarıyla ideolojik mesajlar vererek dünyanın gündemini yönlendiren, diğer tüm fuarlardan bir takım karakteristik özellikleriyle ayrılan ve dünya uluslarının kültürlerini, sanatlarını, ürettikleri yeni teknolojilerini ve ürünlerini sergilemek, kimliklerini ortaya koymak amacıyla bir araya geldiği,

5 yılda bir düzenlenen ve organizasyon süreleri 6 ayı aşmayan fuarlardır. (Kokum, 2006)

Sahip oldukları bu “küresel fuar” olma niteliğinden dolayı EXPO fuarları; küresel ölçekte kültürel ve ekonomik iletişime ve etkileşime fırsat verdiği gibi, bölgesel ve yerel ölçekte olumlu/olumsuz mekansal değişime ve dönüşüme de sebep olmaktadır. Dünya ekonomisi ve toplumları için önemli bir organizasyon olarak şekillenen ve şekillendirilen EXPO fuarları, düzenlendiği 1851 yılından itibaren kentlerin ve içinde buldukları bölgenin kalkınmasında, gelişiminde ve dönüşümünde önemli rol oynamıştır.

Genel olarak, EXPO’lar sahip oldukları bu özellikler itibarıyla büyük ve maliyetli organizasyonlardır. Dolayısıyla, ekonomik gelişimini tamamlamamış ve bunun sonucu olarak kentsel mekan organizasyonunu tam anlamıyla biçimlendirememiş dünya ülke ve kentleri için EXPO fuarları büyük fırsatları ve riskleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu çalışmayla, 2015 yılında düzenlenmesi planlanan EXPO fuarı için aday olan Türkiye’nin İzmir kentinin bu fırsat ve riskleri nasıl algıladığı ve nasıl dönüştürmesi gerektiği üzerinde tartışılmaya ve düşünmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede yer seçimi yapılacak EXPO alanının dünya örneklerinden yola çıkarak nasıl yapılması gerektiği ve nasıl bir değişim ve dönüşüme yol açabileceği tartışılacaktır.

“EXPO” Dünya Fuarı ve Dünyadan Uygulama Örnekleri

18. yüzyıldan başlayan bir devrimler zincirinin, toplumun sosyal, politik, ekonomik alanlarındaki

*Arş. Gör.
Dokuz Eylül
Üniversitesi,
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü
*Şehir Plancısı

PLANLAMA
2006/3

Farklı bir fuar tipi olarak ortaya çıkan EXPO'lar, küreselleşen bir üretim anlayışının ivmesiyle, zanaatten sanayiye geçiş döneminin çok paylaşımlı ortamlara taşınmasının simgesi olmuşlar, bütün dünya ülkelerini bir araya getirerek ülkelerin kültürden ve üretimden kaynaklanan politik güçlerini sergiledikleri bir etkinliğe dönüşmüşlerdir.

PLANLAMA
2006/3

köklü değişimin dışavurumu olan dünya fuarları; İngiltere odaklı başlayan sanayi devriminin ve teknolojik ilerlemelerin getirilerinin, geniş kitlelere gösterilmesi amacı ile başlamıştır. Farklı bir fuar tipi olarak ortaya çıkan EXPO'lar, küreselleşen bir üretim anlayışının ivmesiyle, zanaatten sanayiye geçiş döneminin çok paylaşımlı ortamlara taşınmasının simgesi olmuşlar, bütün dünya ülkelerini bir araya getirerek ülkelerin kültürden ve üretimden kaynaklanan politik güçlerini sergiledikleri bir etkinliğe dönüşmüşlerdir. EXPO'larda sergilenenler; yeni geliştirilen ürünlerin ve teknolojilerin yanı sıra yeni düşünceler, anlayışlar ve bakış açılarıdır. (Altun, 2003) Bir başka deyişle, fuarcılık anlayışı EXPO ile birlikte sadece ekonomik malların sergilendiği ve yeni ekonomik pazar yaratma alanı olmaktan çıkarak, ekonomik ve ticari ideolojilerin sergilendiği ve tanıtıldığı bir görünüm de kazanmıştır.

Fuarcılık anlamında, 1851 yılında Londra'da düzenlenen Londra Uluslararası Sergisi ilk dünya fuarı olma niteliğini taşımaktadır. Bu fuarla birlikte dünyanın birçok ülkesi ilk defa bir araya gelerek sosyal, ekonomik ve ticari durumlarını sergilemişler ve bu bağlamda ülkeler arasındaki rekabeti uluslararası boyutlara taşıyarak bugünkü ideolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel küreselleşme anlayışının da temellerini atmışlardır. 1851 yılında ilk olarak düzenlenen Londra Uluslararası Sergisi'nden ve belli aralıklarla 2005 yılında Aichi EXPO'suna kadar dünyanın farklı ülkelerinin farklı kentlerinde (Londra, Paris, Viyana, Philadelphia, Chicago, Louisiana, San Francisco, Barcelona, New York, Brüksel, Montreal, Osaka, Tsukuba, Sevilla, Lizbon, Hannover, Aichi vb. gibi) çok sayıda fuar düzenlenmiştir. Bu dünya fuarlarının EXPO ismini kullanarak düzenlenmesi ilk olarak 1967 yılında Montreal'de düzenlenen dünya fuarı ile olmuştur.

1855 yılında düzenlenen Paris Evrensel Sergisi ile ilk kez tema kavramı gündeme getirilerek düzenlenen bu fuarlarla birlikte farklı ülkelerin çok çeşitli ürünlerinin pazarlanmasının yanı sıra, insan temelli yaşam felsefesinin gelişmesiyle birlikte ülkelerin temsil ettikleri ideoloji, kültür, sanat, teknoloji ve sahip oldukları toplumsal değerlerin ortaya konması ve dünya ülkelerine tanıtılması hedeflenmiştir. Böylece, üretilen ürünlerden çok,

ideolojilerin sergilendiği ve ticarileştiği bir fuar görünümü kazanmıştır. Burada amaç tüm dünyada ekonomik ve kültürel anlamda ortak bir ideolojiyi yaratmak ve hakim kılmaktır.

Bu bağlamda temalar; 1855 yılında Paris'te "İşçi Sınıfının Yaşam Şartları" ve "Avrupa'nın Kolonileri", 1873 yılında Viyana'da "Kültür ve Eğitim", 1876 yılında Philadelphia'da "Kudretli Evren", 1889 yılında Paris'te "Fransız Devriminin 100. Yılı'nın Kutlanması", 1893 yılında Chicago'da Columbia Dünya Sergisinde "Kristof Kolomb'un Amerika'yı Keşfinin 400. Yılı'nın Kutlanması", 1900 yılında Paris'te "19. Yüzyıldaki Deneyimleri Özetlemek ve Geçen Yüzyılın Felsefesini Araştırmak", 1904 yılında St. Louis'de "Louisiana'nın Alınmasının 100. Yıldönümü", 1915 yılında San Francisco "Panama Kanalı'nın Açılışının Ve San Francisco'nun İnşa Edilmesinin Kutlanması", 1929 yılında Barcelona'da "Endüstri, Sanat ve Spor", 1937 yılında Paris'te "Modern Hayatta Sanat ve Teknik", 1939-1940 yıllarında New York'ta "Geleceğin Dünyasını Kurmak", 1958 yılında Brüksel'de "Daha İnsani Bir Dünya İçin Gelişim", 1964-1965 yıllarında New York'ta "Genişleyen Evrendeki Daralan Dünyada İnsan", 1967 yılında Montreal'de "İnsan ve Dünyası", 1970 yılında Osaka'da "İnsanlık için İlerleme ve Uyum", 1985 yılında Tsukuba'da "Konut ve Çevresi, Evdeki İnsan İçin Bilim ve Teknoloji", 1992 yılında Sevilla'da "Keşifler Çağı, Yeni Bir Çağın Doğuşu", 1998 yılında Lizbon'da "Okyanuslar; Geleceğin Bir Mirası", 2000 yılında Hannover'de "İnsan, Doğa ve Teknoloji" ve son olarak 2005 yılında Aichi'de düzenlenen EXPO'da "Doğanın Bilgeliği" şeklinde olmuştur.

Ayrıca EXPO'lar; sahip oldukları temalar itibarıyla sadece düzenlendikleri dönemin özelliklerini ve ideolojilerini yansıtmakla kalmamakta, geleceğe ilişkin çıkarımlarda ve varsayımlarda da bulunarak, bunu görsel şovlarla sunma niteliğine sahip mekansal organizasyonlar olarak da ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda EXPO organizasyonu gerek mimari, gerekse de kentsel mekanların oluşturulması, değişimi ve dönüşümünde büyük bir rol oynamıştır.

EXPO'lar, mimari açıdan sergi sonrasında yeniden kullanılmak üzere dönüştürülebilir ve kavramsal açıdan en önemlisi, kendisi de bir sergi ögesi olabilecek nitelikte estetik nitelik

taşıyan, ziyaretçileri etkileyen, çeken, içindeki-leri görmeye yönlendiren özelliklere sahip kentsel mekanda nitelikli ve prestijli alanların yaratılması ve oluşturulmasına da ön ayak olmuşlardır. Bu bağlamda, kentsel mekanın oluşturulması ve dönüşümü açısından irdelendiğinde ise; düzenlendikleri ülkede seçilen kentin bir bölümünün dönüşümüne, yenilenmesine, kentin ulaşımının, sosyal ve teknik altyapı olanaklarının geliştirilmesine fırsat vererek kentsel mekanın yeniden düzenlenmesine ve organizasyonuna olanak sağlamaktadır.

1876 yılında Philadelphia’da düzenlenen ve daha önce düzenlenenlerden farklı olarak sergi ve pavyon sisteminin tek bir ana yapı yerine kentsel bir tasarım düzeni içinde kurgulanması, sonraki yıllarda düzenlenecek olan dünya fuarlarının küçük kentler gibi tasarlanmasına örnek teşkil etmiştir. Ayrıca, Bartholdi tarafından yapılan “Özgürlük Heykeli” bu serginin dünyaca tanınan ve ünlenen sembolü olmuştur. (Kokum, 2006)

1889 yılında düzenlenen Paris Evrensel Sergisi’nin en önemli özelliklerinden biri, Sergi’nin sembolü olan Eiffel Kulesi’dir. Yenilikçi ve geleceğin teknolojilerinin oluşturulduğu dünya fuarlarında bu tür semboller, kentlerin “işaretleri” olmakta, kent silüetinin oluşumunu ve kentsel örüntünün değişimini vurgulamaktadır. Bu anlamda bu fuarın, Paris kentinin kent silüetine önemli bir katkısı olduğu ve dünya ülkelerinde bu tür gelişmelere öncülük ettiği söylenmektedir. (Kokum, 2006)

1893 yılında Chicago’da düzenlenen Columbia Dünya Sergisi’nde, Midway adı verilen alanda yapılar dışında her türlü eğlence ortamı yaratılmış, buradan elde edilen başarı da, Amerika’nın yaşam tarzının ayrılmaz bir parçası olan ve zaman içinde Avrupa’ya da yayılan çok büyük eğlence parklarının başlangıcı olmuştur. (Altun, 2003)

1900 Paris Evrensel Sergisi’nin en önemli kentsel katkısı, fuar sırasında hizmete açılan Paris Metrosu’dur.

1906 depremi ve yangını ile neredeyse tamamen yıkılan San Francisco, 1915 yılında düzenlenen dünya fuarı nedeniyle yeniden inşa edilmiş, üç yıl kadar kısa bir sürede kentsel peyzajdan altyapı hizmetlerine kadar tüm kent yeniden yapılandırılmış ve düzenlenmiştir.

Şehrin geleceğe dönük planlamasında bir araç olan 1929 Barselona Uluslararası Sergisi için; kente ilk kez metro hattı döşenmiş, hastaneler kurulmuş, köprüler yapılmış, enerji hatları güçlendirilmiştir. Ayrıca fuarın kurulduğu alan sonraki dönemlerde eklenen müzeler, konferans salonları, sergi binaları ile şehrin kültürel ve turistik bir merkezi haline dönüşmüştür. Tüm bu gelişmelere bağlı olarak Barselona kenti bu fuar ile bir metropoliten şehir haline gelmiştir. (Kokum, 2006)

O zamana kadar düzenlenen fuarlar arasında, 500 hektarlık alanı ile en büyük fuar unvanına sahip 1939-1940 New York fuarının düzenlendiği alan olan Flushing Meadows çöplüğü, en ilginç ve kentsel yenileme açısından başarılı olan örneklerden biridir. Organizasyonun bu alana kurulmasına karar verilmesiyle birlikte, alan için yeni planlar hazırlanarak fuar alanına dönüştürülmüştür. Alan; gerek plan yapısının gerekse yakın çevresinin yapılan kentsel çalışmalar açısından başarılı bir yer seçim örneğidir. (Kokum, 2006)

1967 yılında düzenlenen Montreal EXPO’su, daha çok mekanı daha az malzeme kullanarak kapatmak ilkesi ile St. Laurent nehri üzerindeki iki yapay adanın üzerine kurulmuştur.

1985 yılında Tsukuba’da düzenlenen EXPO’da, Tokyo’ya 55 km. uzaklıkta bulunan kentin bilim, teknoloji ve geliştirme merkezi olarak kurgulanmasıyla merkez bölgesinin de dengede büyümesine katkıda bulunması hedeflenmiştir. Bugün; nüfusu 190 bin olan kentte, 13 bin bilim adamına istihdam sağlayan 300 adet ulusal ve özel araştırma-geliştirme merkezi bulunmaktadır. Bu çalışmaları desteklemek üzere de Tsukuba Üniversitesi kurulmuştur. (Kokum, 2006)

1998 yılında Lizbon EXPO’su için seçilen alan; kentin kuzeyinde, Tejo Nehri’nin denize dökülmeden önce oluşturduğu geniş gölcüğün kıyısında; daha önceden terk edilmiş liman tesislerinin, köhne depoların, barakaların, çöp dökme alanlarının bulunduğu bir bölgedir. Tejo nehri kıyıları üzerinde; çeşitli endüstriyel tesislerin kurulması, demiryolları ve istasyonların inşaatı ve Lizbon Limanı’ndaki çalışmalar nedeniyle kent ve kent yaşantısının nehirden koptuğu öne sürülmüştür. Bu fuarla birlikte, kentsel ve bölgesel bir merkez yaratmanın yanı sıra kentin yaşayışında

EXPO'lar sahip oldukları bu güçlü kentsel, mekansal değişim ve dönüşüm etkileriyle fırsat olabileceği gibi geri dönüşü olmayan risk unsurlarını da bünyesinde barındırmaktadır.

kent-nehir ilişkisinin yeniden yorumlanması ve oluşturulması da sağlanmıştır. EXPO öncesinde, şehrin terk edilmiş alanı olan EXPO alanı, rekreasyon amaçlı bir liman, özel hastane, konut, otel, rekreasyon (stadyum, müze vb.), alışveriş merkezleri, istasyon gibi hizmetlerle beslenerek yeni bir yerleşim alanı yaratılmış, sadece bölge kültürel bir merkez olmakla kalmamış, Lizbon kentinin sosyo-ekonomik, kültürel ve turistik gelişimini sağlamıştır.

Bu örneklerden de anlaşıldığı gibi, düzenlenmiş EXPO'lar kentsel mekanın düzenlenmesinde, dönüşümünde ve yeniden inşasında çok önemli rol oynamıştır. Kentsel alanda atıl durumda bulunan kullanımların (liman, çöplük, depo alanı gibi) ve hizmetlerin niteliklerinin dönüştürülmesi ve iyileştirilmesi bu organizasyonlar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. EXPO'lar kentsel mekanın kullanım (eğlence parkı, müze, rekreasyon alanı, stadyum, spor ve konser alanları, anıt, turistik tesis, alışveriş merkezi, konut gibi) niteliklerinden kentsel hizmetlerin (karayolu, demiryolu, havayolu, istasyon, metro, otopark gibi) niteliklerine kadar birçok değişim ve dönüşüme yol açmıştır.

EXPO alan alternatifleri belirlenirken ve yer seçimi yapılırken oluşturulan "sahiplilik/sorumluluk", "vizyon/misyon", "riskler/sorunlar/sıkıntılar/tehditler" ve "fırsatlar/olanaklar"ın nasıl tanımlandığı ve değerlendirildiği ve buradan yola çıkarak politika, plan, program, proje ve paranın nasıl oluşturulduğu büyük önem taşımaktadır. Çünkü, EXPO'lar sahip oldukları bu güçlü kentsel, mekansal değişim ve dönüşüm etkileriyle fırsat olabileceği gibi geri dönüşü olmayan risk unsurlarını da bünyesinde barındırmaktadır.

Kentsel Mekanda "EXPO" Yer Seçiminde Alternatifler

Dünyada uygulanmış EXPO örnekleri, fuar öncesi ve sonrası ile yarattığı riskler ve fırsatlar açısından önemli dönüşüm projeleri olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, organizasyon alanının yer seçiminden, uygulanmasına ve sergi sonrası kullanımına kadar önemli karar süreçlerini bünyesinde barındırmaktadır. Bu noktada EXPO uygulama örneklerinden ve deneyimlerinden de yola çıkarak, karar sürecini etkileyen ve yer

seçim alternatiflerini oluşturan bazı parametreler değerlendirilmiştir.

Vizyon ve Temaya Uygunluk: EXPO organizasyonunda büyük bir öneme sahip olan temalar, yerseçim alternatiflerinin oluşturulması aşamasında organizasyonun vizyonu ve mekan-insan-tema ilişkisinin de dikkate alınarak saptanmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Erişilebilirlik-Erişebilirlik: Önemli bir gelir kaynağı ve uluslararası organizasyon olma niteliğinden dolayı yerel, bölgesel ve küresel tanıtım niteliği taşıyan EXPO'lar, gerek sergi, gerekse de görsel bir şenlik havası taşıdıkları için seçilen alanın kent merkezi ve kentin önemli aktivite ve donatı alanları (sosyal, kültürel, tarihi, rekreasyon, ticari, turistik ve turizm alanları gibi) ile etkileşim ve iletişim halinde olması gerekmektedir. Bu nedenle alternatif, alanla bu etkileşim ve iletişimi sağlayacak ulaşım (havayolu, karayolu, demiryolu, metro gibi) olanaklarını ve seçeneklerini de en iyileşmiş haliyle bünyesinde bulundurmamak zorundadır.

Konaklama Olanakları ve Seçenekleri: Yerel, bölgesel ve küresel anlamda birçok katılımcının beklendiği bu organizasyonda yerseçim alternatifleri hedeflenen katılımcı sayısının konaklamasına imkan verecek şekilde saptanmalıdır.

Ulaşım Olanakları ve Ulaşılabilirlik: Yerseçim alternatiflerinin, yerel, bölgesel ve küresel ölçekte, her bir ölçek için ayrı ayrı ve birlikte, gerek mevcut ulaşım altyapısı gerekse de ihtiyacı karşılayabilecek alternatif ulaşım çeşitliliğini, seçeneklerini (havayolu, karayolu, demiryolu, denizyolu, metro gibi) ve bunların entegrasyonunu sağlayabilme potansiyeline göre mekanlar arası iletişimi ve ulaşımı mümkün kılan, bir başka deyişle ulaşılabilir alternatiflerin, ekonomik analizi de dikkate alınarak değerlendirilmesi ve irdelenmesi ile saptanması gerekmektedir.

Teknik Altyapı Olanakları: EXPO organizasyonunun yerseçim alternatiflerinin her birinin, mevcut teknik altyapı sistemi üzerinde yaratmış olduğu yoğunluk dikkate alınarak, yer seçimiyle teknik altyapı sistemlerinin entegrasyonunun ekonomik olarak sağlanabilme ve sağlamadığı noktada yeniden inşa seçenekleri de dikkate alınarak saptanması gerekmektedir.

Arazi Kullanım Durumu ve Yakın Çevre İlişkisi: Düzenlenecek olan EXPO organizasyonunun içeriği ve teması itibarıyla, kentsel alanda organizasyonun gerçekleştirilebileceği alansal büyüklüğe sahip, gerek kazanılmış haklar, yani imar durumu ve koruma durumu ile, gerekse de alanın sahip olduğu doğal eşikler itibarıyla doğal, sosyal ve ekonomik maliyet oluşturmayacak veya minimumda oluşturacak alanların yerleşim alternatifleri olarak saptanması gerekmektedir.

EXPO Sonrası Kullanılabilirlik ve Dönüştürülebilirlik: EXPO organizasyonu ciddi ekonomik yatırımlar gerektirdiği ve kentsel mekanda önemli değişim ve dönüşüm süreçlerini başlattığı için yerleşim alternatifleri üretilirken, kaynakların optimumda etkin, verimli kullanılması ve organizasyon sonrası yer seçimi yapılan alanın kentin gereksinimlerine de cevap veren şekilde, kentin kucaklayacağı ve alanın kentle entegre olarak sürdürülebilirliğini ve yaşanabilirliğini sağlayabileceği kullanılabilir ve dönüştürülebilir niteliklere sahip olması gerektiği dikkate alınmalıdır.

Belirtilen bu parametreler EXPO organizasyonunun yaratacağı kentsel değişim, dönüşüm ve oluşacak yeni mekan organizasyonu ve yerleşim alternatiflerinin oluşturulması aşamasında ne tür fırsatların ve risklerin ortaya çıkacağı hakkında kestirimlerde, varsayımlarda ve öngörülerde bulunmamıza olanak sağlayacaktır.

İzmir'de Fuarçılık ve 2015 İzmir EXPO

Asya'nın ve Anadolu'nun Batı'ya açılan yüzü olarak tanımlanan ve 8000 yıllık tarihi olan İzmir kenti, var olduğu dönem boyunca önemli bir liman ve ticaret kenti olma niteliği taşımıştır. Ticarete ve limana dayalı ekonomisi, kalkınmanın ve yeni pazar arayışlarının vazgeçilmez bir aracı olan fuar kavramını, kentle bütün haline getirmiştir.

İzmir'in fuar ile ilk tanışması, 17 Şubat 1923 tarihinde düzenlenen 1. Türkiye İktisat Kongresi ile eş zamanlı bir sergi kurulması ile olmuştur. Daha sonra, Atatürk'ün de talimatıyla 1927 yılında "9 Eylül Yerli Malları Sergisi" adıyla sergiler düzenlenmeye başlanmıştır. Türkiye'de fuarcılık kavramının, anlayışının ve fuarcılık sektörünün oluşumunu başlatan ilk gelişme, 1936 yılında uluslararası kimliğe kavuşan İzmir

Enternasyonal Fuarı ile olmuştur. Özellikle 1946 yılında Uluslararası Fuarlar Birliği'ne (UFI) üye olunması ile birlikte, her yıl bir ay süreyle açık kalan İzmir Enternasyonal Fuarı'na yabancı ülkelerden de firmalar katılmaya başlamış ve fuar kısa bir sürede milyonlarca katılımcı ve insanın ziyaret ettiği dev bir organizasyon halini almıştır.

Türkiye Hükümeti'nin BİE'ye başvurusu sonucunda, BİE tarafından ilan edilen EXPO 2015 Türkiye resmi adayı İzmir kenti olarak belirlenmiştir. 2005 yılında İzmir'de düzenlenen 2005 Universiade (üniversite olimpiyatları) gibi yenilikçi organizasyonlara ev sahipliği yapan İzmir'in EXPO için, kentsel ve mekansal organizasyonunu ve kurgusunu oluşturamamış olmasına rağmen pek çok avantajları bulunmaktadır.

2015 EXPO için İzmir'in Avantajları;

- *İzmir'in, yaklaşık 6 ay sürmesi beklenen organizasyon için 300 gün güneşli gün ortalaması olması ve ılıman iklimine sahip olması,*
- *Milyonlarca kişi tarafından ziyaret edilmesi beklenen organizasyon için kent merkezinde yaklaşık 10.000 ve yaklaşık 1 saatlik mesafede (yaklaşık 100 km.) Çeşme, Kuşadası, Pamucak, Foça, Dikili, Seferihisar gibi mevcut ve yeni yatırım yapılabilecek turizm merkezlerine ve potansiyellerine sahip olması,*
- *Köklü bir tarihi olması dışında, Meryem Ana, Efes, Colophon, Erythrai, Teos, Phokai İyon Kentleri ve Metropolis, Klazomenai, Claros Antik Kentleri, Agora, Kadifekale, Kemeraltı, Yedi Uyuyanlar, İsa Bey Camii vb. tarihi değerleri ve pek çok sivil mimari örnekleriyle tarihi ve kültürel açıdan önemli bir merkez olması,*
- *Türkiye'de fuarcılığın oluşumu ve gelişiminde öncü olması ve 1936 yılından itibaren İzmir Enternasyonal Fuarı gibi Türkiye'nin ilk ve tek fuar organizasyonunu düzenliyor olması,*
- *2005 Universiade (üniversite olimpiyatları) gibi yenilikçi organizasyonlara ev sahipliği yapan kentin, komite ve komisyon oluşturma, gönüllü işbirliği kurma deneyimlerinin olması,*
- *Yenilikçi ve buluşçu olma niteliklerine sahip olan EXPO için, kentte yenilikçi fikirler ve teknolojiler üretebilecek üçü devlet, ikisi*

İzmir’de EXPO gibi dünya çapında bir organizasyon alanının yer seçimi, çeşitli parametrelerin detaylı analizleri sonucunda, çok ciddi bir politika, plan, program, proje ve plan sentezinin oluşturulması ve değerlendirilmesi sonucunda mümkün olabilecektir.

PLANLAMA
2006/3

özel olmak üzere beş adet üniversitenin bulunması,

• *Liman ve kıyı kenti olması nedeniyle, deniz kültürü ve denizle etkileşim içerisinde olan, denizle yaşayan bir toplum yapısına sahip olması, (Kokum, 2006)*

• *Kentsel alanda yeterli olmamakla birlikte çevre yolu, otopan, metro, hafif raylı sistem ve deniz ulaşımı gibi ulaşım seçenekleri bulunması,*

• *Sahip olduğu değerli ve kaliteli jeotermal kaynaklar ile alternatif ve temiz enerji kullanım potansiyelinin bulunması,*

• *Tarihsel süreç içerisinde pek çok medeniyete ve dine ev sahipliği yapan kentin bu çok çeşitli kültürel yapısı nedeniyle dünyaya sunabileceği çok fazla değerinin bulunmasıdır.*

2015 İzmir EXPO Yerleşim Alternatifleri

Türkiye’nin 2015 yılı EXPO organizasyonu için resmi adayının İzmir olarak ilan edilmesinden sonra, 2015 İzmir EXPO’nun teması da “Daha Sağlıklı Bir Dünya İçin Yeni Yollar, Herkes İçin Sağlık” olarak belirlenmiştir. Bütün bu gelişmeler boyunca kamuoyunda çeşitli kurumlar, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri tarafından EXPO organizasyonunun düzenlenmesi için İzmir kentinde alternatif alanlar gündeme getirilmiştir. Bunların özellikle üzerinde durulanları; Alsancak liman arkası, Çeşme-Alaçatı, Çiğli, Gaziemir, İnciraltı, Kaynaklar, Pamucak ve Urla (Yüksek Teknoloji Teknopark Alanı) olmuştur. Bu alternatif alanların, dünya örnekleri de dikkate alındığında kentsel mekanın değişimi ve dönüşümünde birçok risk/fırsatı bünyesinde barındırdığı görülmektedir.

Alsancak Liman Arkası: 1970’li yıllarda İzmir kentinin ilk nazım imar planının hazırlanmasından itibaren İzmir’in kent merkezi olarak gösterilen ve tarih içinde revize edilmesi, yarışmaya açılmasına rağmen günümüze kadar merkez oluşumunu, dönüşümünü tamamlamamış bir alanla liman ve liman fonksiyonlarının bulunduğu bir alanda yer almaktadır. Bölgesel hatta ülkesel anlamda önemli bir liman olan İzmir Limanı ile birlikte kentsel servislerden (ulaşım, teknik altyapı gibi) ortak hizmet alması/faydalanması, konum

itibariyle fırsat olarak gözükken alternatif ulaşım seçeneklerini (hafif raylı, denizyolu, karayolu gibi) getirdiği yoğunluk ile riske çevirme potansiyeline de sahiptir. Öte yandan, EXPO öncesi ve sonrasında, yıllardır başlatılmayan kent merkezi oluşum sürecinin başlatılması için de bir fırsat niteliği taşımaktadır.

Çeşme Alaçatı: Son yıllarda ulusal ve uluslararası sermayenin ilgi odağı olan Çeşme Alaçatı’da, Alaçatı Barajı’nın karşısında bulunan alan, alternatif ulaşım olanaklarının yetersiz olması, kent merkezi, kentsel servis ve donatılara uzak olması ve hazırlanması ile birlikte sit alanlarını yerleşmeye açarak birçok tartışmaya yol açan Çeşme-Alaçatı Çevre Düzeni Planı ile birlikte planlanan mekansal dönüşümün oluşması ve hızlandırılmasında önemli bir risk, kentin batı aksında gelişmesine imkan verecek olması nedeniyle fırsat niteliği taşımaktadır.

Çiğli: Kentin organize sanayi bölgesi, arıtma tesisi, ticaret alanları ve prestijli konut alanları arasında deniz kenarında bulunan alan, hem bulunduğu konum itibariyle ilişkide bulunduğu kentsel fonksiyonlardan ve bunların yarattığı yoğunluktan dolayı, hem de 1. derece doğal sit alanında bulunmasından dolayı, erişilebilir ve kullanım sonrası dönüştürülebilir bir niteliğe sahip olmasına rağmen fırsattan çok, bir risk niteliği taşımaktadır.

Gaziemir: Çevre yolu ve serbest bölge ile çevrili olan alan, alternatif ulaşım olanakları açısından fırsat taşımaya rağmen organizasyonun getirdiği ulaşım yoğunluğu açısından riskleri bünyesinde barındırmaktadır. Diğer taraftan, kentin alternatif merkez oluşumuna olanak tanıyacağı için fırsat/risk niteliği taşımaktadır.

İnciraltı: Çeşme otoyolu ve İnciraltı deniz kenarı arasında bulunan alan, alternatif ulaşım olanakları açısından, yeni bir merkez oluşumu içerisinde yer alması, kentsel servislerden ortak hizmet alması/faydalanması, kentsel donatı alanlarına sahip ve yakın olması (erişilebilir) nedeniyle birçok fırsata sahip olmasına rağmen, 1. sınıf tarım toprağı olması ve 1., 2. ve 3. derece doğal sit alanında bulunmasından dolayı risk taşımaktadır. Sermaye kurumları açısından yıllardır ilgi odağı olan ve speküle edilen, kentsel yerleşme alanı içerisinde kalan ve ciddi bir büyüklüğe sahip bu alanın, taşı-

dığı bu riski ortadan kaldıracak ve kentli kesimin belli bir kısmından çok, büyük çoğunluğuna hitap edecek bir kentsel fonksiyon niteliği kazandırılmasında önemli bir fırsat niteliği taşımaktadır.

Kaynaklar: Buca ilçesi Kaynaklar yerleşmesi ile Aydın otoyolu arasında bulunan alan, ulaşım olanakları açısından fazla alternatif üretememesi, alternatif merkez oluşumuna olanak tanımaması ve organizasyon sonrası kullanımın dönüştürülmesi açısından riskler taşımakla birlikte kentsel gelişimin bu aksta geliştirilmesi için fırsat niteliği taşımaktadır.

Pamucak: Selçuk ilçesi, Pamucak kıyılarında daha önce golf alanı ve Formula 1 pisti olarak planlanan alan, Kuşadası gibi önemli bir turizm merkezine ve birçok tarihi-kültürel alana yakın olması nedeniyle birçok fırsatı bünyesinde barındırmasına karşın, hem ulaşım olanakları, kent merkezi ve kentsel fonksiyonlara uzak olması dolayısıyla erişilebilirlik ve organizasyon sonrası dönüştürülebilirlik açısından, hem de 1. derece doğal sit alanında bulunması açısından risk niteliği taşımaktadır.

Urla: Urla ilçesinde İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Kampüsü içinde teknopark alanında bulunan alan, kentin batı aksına doğru geliştirilmesi için bir fırsat niteliği taşırken, ulaşım olanaklarının yetersizliği, kent merkezine, kentsel servislere ve donatılara uzak olması nedeniyle gerek organizasyon öncesi, gerekse de organizasyon sonrası mekansal değişim ve dönüşümün gerçekleştirilememesi gibi riskleri bünyesinde barındırmaktadır.

Kamuoyu tarafından seslendirilen alternatif EXPO alanlarının sahip oldukları bu riskler/fırsatlar; bir yer seçim endişesi taşımadan, makro ölçekte kentte ve kentin çeperinde yaratacağı değişim-dönüşüm seçenekleri çerçevesinde genel olarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sonuç Yerine; İzmir’de EXPO’yu Düşün(dür)mek

Alternatif alanlardan önce üzerinde durulması ve düşünülmesi gereken, özellikle 1950’li yıllardan sonra dünyada ve Türkiye’de yaşanan ekonomik ve ticari faaliyetlerin dönüşümüne ve şekil değiştirmesine, izlenen devlet politikalarının da yardımıyla uyumlanamayan İzmir kentinin bunun

sonucu olarak, tarih içinde sahip olduğu birçok niteliğini, değerini kaybetmiş ve kaybetmek üzere olmasıdır. Bu kaybettiği niteliklerden en önemlilerinden biri de, sermaye ve yatırım sürecindeki gerilemeye bağlı olarak ticari pazar ve iletişim kenti, yani fuar kenti olma niteliğidir. Burada önemle üretilmesi gereken karar, İzmir kentinin bundan sonra oluşturulan ve paylaşılan ekonomik düzenin neresinde olmak istediği ile ilgilidir.

İşte tam bu noktada EXPO organizasyonu, İzmir kentinin kaybettiği birçok değer kazanımında riskler/fırsatlar sunmaktadır. Bu organizasyonun aracılığıyla sahiplilik/sorumluluk bilinci ile İzmir kentinin vizyon/misyonunun yerel ve bölgesel aktörlerin katılımı ve “bir”liğiyle yeniden oluşturulması ve tariflenmesi büyük önem taşımaktadır. Ancak böyle bir bakış açısıyla, maliyeti yüksek ciddi yatırımlar gerektiren, değişim ve dönüşüm etkisiyle kentte ve mekanda geri dönüşü olmayan keskin yarıkların oluşmasına ya da yerel ve bölgesel “bir”liğin oluşturulmasına neden olabilme gücüne sahip bu organizasyonun, taşıdığı riskler/sorunlar/sıkıntılar/tehditler fırsatlar/olanaklara dönüştürülebilir. Bu noktada önemli olan, özellikle 5216 sayılı yasa sonucu İzmir BŞB tarafından hazırlanan Yeni İzmir Kenti Nazım Planı’nın getirdiği makro kararlarla, kentsel, bölgesel gelişim ve dönüşüm ilkeleriyle uyumlu, yerel ve bölgesel dinamikleri, aktörleri dikkate alan bir EXPO yer seçiminin ortaya konmasının gerekliliğidir.

Hiç kuşku yok ki, İzmir’de EXPO gibi dünya çapında bir organizasyon alanının yer seçimi, çeşitli parametrelerin detaylı analizleri sonucunda, çok ciddi bir politika, plan, program, proje ve plan sentezinin oluşturulması ve değerlendirilmesi sonucunda mümkün olabilecektir. Bu organizasyon kapsamında, yerel, bölgesel ve ulusal ölçekte “sahiplilik/sorumluluk”, “vizyon/misyon”, “riskler/sorunlar/sıkıntılar/tehditler” ve “fırsatlar/olanaklar”ın nasıl tanımlandığı çok büyük önem arz etmektedir.

Kaynakça

Altun, T. D., (2003): Dünya Fuarlarının/Expolarının Mimari Değerlendirilmesi: Türk Pavyonları, DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Bademli, R. (2005): Kentsel Planlama ve Tasarım Öğrencilerine Notlar, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ankara.

Findling, J.E. (1990): Historical Dictionary Of World's Fairs And Expositions 1851-1988, New York: Greenwood Press.

Fowler, A. (1991): World's Fairs And Expos, Chicago: Childrens Press.

Kokum, O. (2006): EXPO (Dünya Fuarları) Yerleşim Kriterlerinin Oluşturulması ve İzmir'de EXPO Alanının Belirlenmesi, DEÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Lisans Tezi, İzmir.

Sülün, U. (2000): Dünyada Expo'lar, İzmir Ticaret Odası Yayını, İzmir.

Sülün, U. (2004): İhracatta Yeni Pazarlama Stratejisi Olarak Fuarlar ve Uygulamaları, İzmir Ticaret Odası 138 No'lu Yayını, İzmir.

Şener, E. (1971, Ağustos): Fuarların Tarihi ve İzmir Fuarı, Hayat Tarih Mecmuası, 7.

Yurtman, L.K. (1996): 1933-1950 Yıllarında (İ.E.F) İzmir Enternasyonal Fuarı, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.